

HET BLANKWATER, EEN EERSTE IMPRESSIE VAN VEELBELOVENDE NATUUR-ONTWIKKELING

VERSLAG VAN EEN EXCURSIE VAN DE HERPETOLOGISCHE STUDIEGROEP

A.J.W. Lenders, Groenstraat 106, 6074 EL Melick

Op 1 april 2000 hield de Herpetologische Studiegroep een excursie naar het Blankwater, een extensief bewerkt en beheerd agrarisch gebied op de grens van de gemeenten Roermond en Swalmen. Door zijn perifere ligging, pal tegen de landsgrens met Duitsland, is het Blankwater bij weinigen bekend. Toch heeft het gebied hoge potentiële en actuele natuurwaarden die naar de toekomst toe nog verder kunnen worden ontwikkeld. De auteur van dit verslag bezoekt het gebied reeds meer dan twintig jaar en heeft met name de herpetologische ontwikkelingen op de voet kunnen volgen. Naast de op de excursie verzamelde gegevens wordt gewag gemaakt van data die op enkele andere veldbezoeken zijn verzameld. Deze vonden plaats in het voorjaar en de zomer van 1999 en 2000. Met alle verzamelde gegevens kan thans een compleet overzicht worden gepresenteerd van de in het gebied aanwezige herpetofauna. Omdat leden van de Herpetologische Studiegroep gewend zijn zich wat breder te oriënteren wordt tevens in de vorm van beperkte soortenlijsten aandacht geschonken aan enkele andere diergroepen.

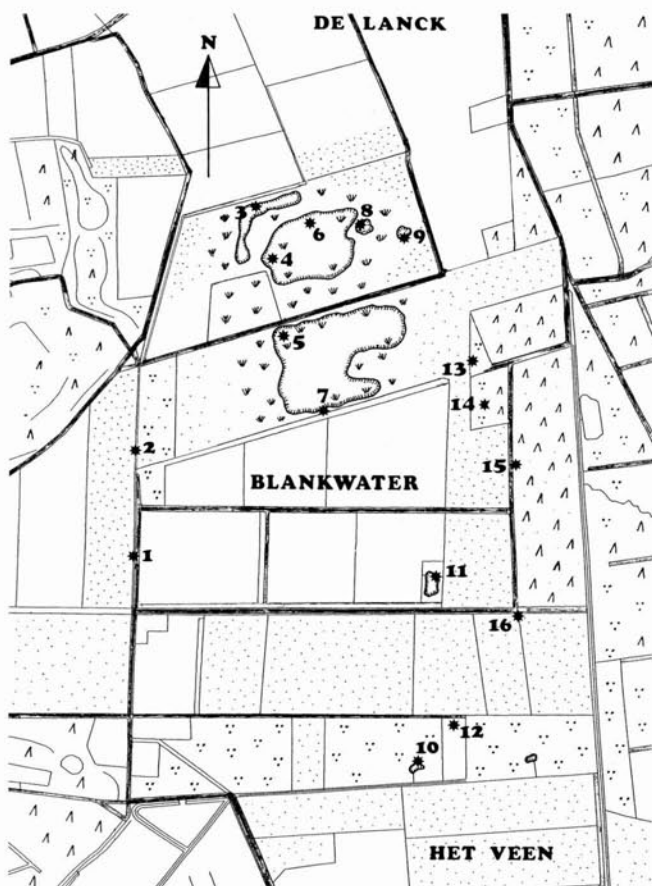
HET BLANKWATER

Door zijn ligging aan de rand van het hoogterras is het Blankwater, zoals ook de naam al aangeeft, van oorsprong een vochtig tot nat gebied dat deel uitmaakte van de uitgestrekte moerassen en hoogveengebieden die zich na de laatste ijstijd langs de terrasrand ontwikkelden. Nog tot halverwege de negentiende eeuw was in deze situatie weinig veranderd. De waterafvoer rond het gehucht Boukoul vond plaats via twee beken: de Eppenbeek die het water van het westelijk deel noordwaarts naar Swalmen bracht en de Maasnielderbeek die het oostelijk deel in zuidelijke richting ontwaterde. Het thans resterende deel van het Blankwater watert nog steeds af op de Maasnielderbeek. De waterhuishouding ter plekke is echter complex. Het beste kan de situatie worden omschreven door te stellen dat de korte kwel uit het hoogterras ten oosten van Boukoul wordt afgevoerd door de Maasnielderbeek. De ten westen van Boukoul uittredende lange kwel uit het hoogterras wordt samen met de korte kwel uit het mididenterras afgevoerd via de Eppenbeek. In de tweede helft van de negentiende eeuw werd het gebied langs de grens ontgonnen. Door het graven van ontwateringssloten die werden aangesloten op het systeem van de Maasnielderbeek werd het gebied grotendeels drooggelegd. Alleen de nattere delen (waaronder Het Veen) bleven gespaard (WIEBERDINK, 1989). In eerste instantie werd het Blankwater ingeplant met naaldbos. In het begin van de twintigste eeuw werden delen van het gebied geschikt gemaakt voor landbouwkundig gebruik. De moerasrestanten werden veelal omgevormd tot weiland. Delen van het naaldbos werden omgezet in kleinschalige akkers. Op deze laatste percelen is thans een bosbeskwekerij gevestigd, die nog

FIGUUR 1

De Grote zuidplas. De voedselrijke bovenlaag van het oorspronkelijke grasland is afgeschraapt en plaatselijk uitgediept waardoor een grote ondiepe plas is ontstaan.

FIGUUR 2
Het Blankwater anno
2000. De in het gebied
aanwezige voortplantings-
wateren zijn alle
opgenomen. De
monsterplekken zijn
aangegeven met een cijfer.

steeds profiteert van de oorspronkelijk veenachtige bodem. Tegen het eind van de twintigste eeuw had het gebied zijn kleinschalig karakter met extensief agrarisch gebruik weliswaar behouden, maar waren de natuurwaarden sterk achteruit gegaan omdat door de diep aangelegde ontwateringsloten een sterke verdroging was opgetreden. Met het afsluiten van de Ruilverkaveling Beesel-Swalmen werden enkele grote percelen toegewezen aan Staatsbosbeheer. In 1997 werden op deze percelen

in het kader van nieuwe natuurontwikkeling enkele grote plassen aangelegd. De voedselrijke bovenlaag werd afgeschraapt en op depot gezet. Op de maagdelijke ondergrond konden grote delen van het Blankwater zich opnieuw ontwikkelen (figuur 1).

AMFIBIEËN

In het begin van de jaren tachtig verschenen in Limburg de eerste actieplannen voor her-

stel en behoud van amfibiebiotopen. Het tweede actieplan (BOSSENBROEK & LENDERS, 1985) had betrekking op het stadsgewest Roermond. In dit actieplan werd al uitdrukkelijk aandacht gevraagd voor de precare situatie in het Blankwater en omgeving. Door een vergaande ontwatering was er in het gebied nauwelijks nog open oppervlaktewater aanwezig. Alleen in enkele sloten bleef voldoende water staan om een succesvolle voortplanting te garanderen. Er waren in die tijd slechts vier soorten amfibieën bekend van het gebied, te weten de Bruine kikker (*Rana temporaria*), de Groene kikker (*Rana esculenta synklepton*), de Kleine watersalamander (*Triturus vulgaris*) en de Vinpootsalamander (*Triturus helveticus*). Met name de laatste soort werd als indicatief beschouwd voor de herpetologische potenties van het Blankwater. Dit werd in het actieplan vermeld door het streefdoel voor de toekomst van het gebied vast te stellen op tien soorten amfibieën. Er werd ingeschat dat er acht goede voortplantingsbiotopen per km² nodig zouden zijn om het gestelde doel te bereiken. Bij een inventarisatie van bestaande voortplantingsbiotopen in het Stadsgewest Roermond halverwege de jaren tachtig (GUBBELS, et al., 1987) werd vastgesteld dat er toen nog geen geschikte voortplantingsplaatsen in het gebied aanwezig waren. De potenties van het gebied langs de Duitse grens werden echter nogmaals onderstreept door de resultaten van intensieve inventarisaties, uitgevoerd door de auteur tegen het eind van de jaren tachtig. Mede hierdoor wordt het gebied Maalbroek en omgeving in de eerste Limburgse herpetofauna-atlas (VAN DER COELEN, 1992) aangemerkt als belangrijk kerngebied voor amfibieën.

Net voor het verschijnen van de atlas werden op uitvoeringsniveau maatregelen getroffen. In 1992 zorgde de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen (IKL) voor de aanleg van een tweetal nieuwe poelen in het gebied. "De Vergèten pool" (locatie 10) is opgenomen in het onderzoek, de tweede pool is door zijn verborgen ligging pas na de excursie herontdekt. In 1996 werd door dezelfde instantie de "Zwumpool" aangelegd in de bosbeskwekerij. Uiteraard is de triviale naam voor deze pool afgeleid van het huidige gebruik en niet van de oorspronkelijke opzet. De poelen werden aangelegd op particulier eigendom en hebben ondanks dat ze voor amfibieën momenteel niet optimaal geschikt zijn, mede voorkomen dat het amfibieënbestand ter plekke nog verder achteruit ging.

TABEL 1

Omschrijving van de monsterplekken. De cijfers corresponderen met figuur 2.

Monsterplaats Nr.	Naam	Coördinaten	Omschrijving van biotoop	Jaar van aanleg
1	zijtak Blanke beek	201,98 - 357,89	Sloot tussen weiland en bosbeskwekerij	begin deze eeuw
2	zijtak Blanke beek	201,98 - 358,06	Verlengde van sloot tussen weilanden	begin deze eeuw
3	De Ondiepte	202,17 - 358,47	Ondiepte in de noordelijke plas langs brede ontwateringsloot	1997
4	Grote noordplas	202,20 - 358,38	Grote nieuw gegraven plas in grasland	1997
5	Grote zuidplas	202,22 - 358,28	Grote nieuw gegraven plas in grasland	1997
6	Grote noordplas	202,26 - 358,45	Grote nieuw gegraven plas in grasland	1997
7	Grote zuidplas	202,29 - 358,14	Grote nieuw gegraven plas in grasland	1997
8	Suppool	202,35 - 358,44	Poel tegen de noordelijke plas in grasland	1997
9	Friese pool	202,41 - 358,43	Poel in grasland	1997
10	Vergèten pool	202,45 - 357,55	Poel in open loofbosje	1992
11	Zwumpool	202,48 - 357,86	Poel in bosbessenkwekerij	1996
12	De Graasbaan	202,51 - 357,62	Pijpestrovelde (traject van gasleiding)	n.v.t.
13	De leste hei	202,52 - 358,23	Heiderand langs naaldbos	n.v.t.
14	De Denne	202,55 - 358,15	Open naaldbosje, vergaste onderbegroeiing	n.v.t.
15	De Denne	202,60 - 358,05	Veldweg tussen weiland en naaldbos langs grens	n.v.t.
16	De lange drab	202,61 - 357,80	Sloot in weiland	begin deze eeuw

In de zomer van 1997 kwam evenwel de grote doorbraak toen gronden die beschikbaar kwamen via de Ruilverkaveling Beesel-Swalmen werden ingericht als grote natte basisbiotopen. Staatsbosbeheer is sinds die tijd verantwoordelijk voor het beheer. In figuur 2 staan alle voortplantingswateren aangegeven die tijdens de veldbezoeken zijn geïnventariseerd. In tabel I wordt een overzicht gepresenteerd van de verschillende monsterplekken. Hierbij valt de nauwkeurigheid van de plaatsbepaling op. Tot in het voorjaar van 2000 was het slechts verantwoord om met een Global Positioning System (GPS) coördinaten op te geven tot op honderd meter nauwkeurig. Met het wegnemen van de bewust ingebrachte storingen in het Global Positioning System door de Amerikaanse regering, kan thans een plaatsbepaling plaatsvinden tot op enkele meters nauwkeurig. De meeste metingen in het Blankwater hadden een gemeten afwijking van drie tot zes meter. Hiermee zijn de genoteerde Amersfoort-coördinaten met twee cijfers achter de komma (plaatsbepaling tot het niveau van één are) voor de geïnventariseerde diersoorten volledig verantwoord.

Met het creëren van de basisbiotopen is min of meer invulling gegeven aan de gestelde eisen uit het actieplan van 1985. De dichtheid van voortplantingswateren in het gebied is in het betreffende kilometerhok gerealiseerd. De resultaten zijn samengebracht in tabel II. Het voorspelde aantal soorten dat het gebied zou kunnen bevolken is na enkele jaren al vrijwel bereikt.

De Alpenwatersalamander (*Triturus alpestris*) is waarschijnlijk geen nieuwkomer in het gebied, maar heeft, zij het nog niet optimaal, wel betere voortplantingsmogelijkheden gekregen. Om deze soort verder te helpen is de aanleg aan te bevelen van een paar poelen langs de bosrand bij de Lange drab (monsterpunt 16). De Vinpootsalamander heeft zich na de aanleg van de waterpartijen enorm uitgebreid en kan thans in elk water worden aangetroffen. Dit geldt in iets mindere mate ook voor de Kleine watersalamander.

De Rugstreeppad (*Bufo calamita*) en de Gewone pad (*Bufo bufo*) hebben het gebied pas de laatste jaren gekoloniseerd, hoewel het voorkomen van een restpopulatie van de Gewone pad in het gebied niet mag worden uitgesloten. De Rugstreeppad (figuur 3) treft ter plekke een ideaal habitat aan. Dit uit zich in grote

TABEL II

Overzicht van de aangetroffen reptielen en amfibieën op de monsterplekken.

Monsterplaats			Aangetroffen soorten:											
Nr.	Naam	Coördinaten	T. alp.	T. helv.	T. vulg.	B. cal.	B. bufo	R. temp.	R. les.	R. klept. esc.	R. esc. synkl.	L. ag.	L. viv.	T. scr.
1	zijtak Blanke beek	201,98 - 357,89		+	+			+	+	+			+	
2	zijtak Blanke beek	201,98 - 358,06		+	+			+		+	+		+	
3	De Ondeepte	202,17 - 358,47		+		+	+	+		+	+			
4	Grote noordplas	202,20 - 358,38		+	+		+	+	+	+	+			+
5	Grote zuidplas	202,22 - 358,28		+	+	+		+			+			
6	Grote noordplas	202,26 - 358,45		+	+			+	+	+	+			
7	Grote zuidplas	202,29 - 358,14		+	+	+	+	+	+	+	+		+	
8	Suppool	202,35 - 358,44		+	+	+		+	+	+	+			
9	Friese pool	202,41 - 358,43		+	+	+	+		+	+	+			
10	Vergeten pool	202,45 - 357,55							+	+	+		+	
11	Zwumpool	202,48 - 357,86	+	+	+		+	+	+	+	+			
12	De Graasbaan	202,51 - 357,62									+		+	
13	De leste hei	202,52 - 358,23											+	
14	De Denne	202,55 - 358,15						+			+	+	+	
15	De Denne	202,60 - 358,05									+	+	+	
16	De lange drab	202,61 - 357,80	+					+	+	+	+		+	

aantallen subadulte en juveniele dieren. Doordat de plassen ondiep zijn aangelegd vallen ze 's zomers gedeeltelijk droog waardoor een pionierssituatie ontstaat (figuur 4) die ideaal is voor de voortplanting van deze soort. Met het toenemen van het oppervlaktewater hebben zich ook de groene kikkers sterk vermeerderd en uitgebreid. Met name het voorkomen van de Poelkikker (*Rana lessonae*) mag als bijzonder worden beschouwd. Deze soort stelt zeer specifieke eisen aan zijn biotoop, waaraan het Blankwater op plaatsen met kalkrijke kwel zeer goed voldoet. De Bruine kikker heeft inmiddels ook bijna alle nieuwe voortplantingsplaatsen in gebruik genomen. Welke soorten missen we dan nog? Tijdens de excursie werden een paar eiklonpen door de aanwezige deskundigen (waaronder de auteur) gedetermineerd als zijnde afkom-

stig van de Heikikker (*Rana arvalis*). Deze determinatie staat nog steeds. Maar omdat er tijdens latere bezoeken nooit juveniele, subadulte of adulte dieren zijn waargenomen is er geen volledige zekerheid over het voorkomen van de soort. Het waterbiotoop is thans zeker al geschikt, maar het landbiotoop zou door de ontwikkeling van een schraal grasland of heidevegetatie verder kunnen worden geoptimaliseerd.

Ten westen van het Blankwater, in de Haak en het Carthuisersbosch, komt een gezonde populatie van de Kamsalamander (*Triturus cristatus*) voor. Mede doordat het IKL in het verleden het aantal poelen ter plekke heeft vergroot en dat in de nabije toekomst, ook in oostelijke richting naar het Blankwater toe, nog wenst uit te breiden, is het voor de hand liggend dat ook de Kamsalamander binnen

FIGUUR 3

De Rugstreeppad, een van de nieuwkomers.

FIGUUR 4

Overzicht over de Ondiepte bij de Grote noordplas, ideaal voor de voortplanting van de Rugstreeppad.

enkele jaren het gebied zal koloniseren. Daarmee zou dan volledig aan de doelstelling van het actieplan zijn voldaan. Hiermee aangevend dat er plaatselijk voor de herpetofauna nog steeds successen zijn te behalen, maar dat de inspanningen daarvoor niet gering zijn en dat de factor tijd bij een spontane ontwikkeling (in dit geval ongeveer tien jaar) niet onderschat mag worden.

REPTIELEN

De meest bijzondere reptielenwaarneming tijdens de excursie was ongetwijfeld die van de Zandhagedis (*Lacerta agilis*). Onderzoek van Dorenbosch (1997) heeft aangetoond dat deze soort nog op redelijk veel plaatsen langs de Duits-Nederlandse grens voorkomt. Bijna overal is de habitat van de soort marginaal. Dit heeft zijn oorzaak in het ontbreken aan struc-

tuurrijke heide. De Duits-Nederlandse grens wordt gekenmerkt door een scherpe overgang van Duitse naaldboutplantages naar vaak sterk bemeste Nederlandse akkers en weiden. Ter plekke van het Blankwater zou met het kappen van een brede strook naaldbos langs de grens een sterk steunpunt voor de soort kunnen worden gecreëerd.

De Levendbarende hagedis (*Lacerta vivipara*) kan men in het Blankwater nog aantreffen in een habitat dat twintig jaar geleden nog zeer normaal was. De soort komt vrijwel in het hele gebied voor in de bermen van wegen en sloten, een situatie die thans in de rest van de provincie zonder meer als zeldzaam is te bestempelen.

Het aantreffen van een Roodwangschildpad (*Trachemys scripta elegans*) tijdens het zomerbezoek van 2000 moet als ongewenst worden bestempeld, temeer daar deze exoot

mogelijk een negatief effect heeft op de inheemse herpetofauna. Roodwangschildpadden (figuur 5) worden steeds vaker in Limburg waargenomen. Uit veel grote vennen, plassen en vijvers in de provincie is de soort thans bekend en helaas moeilijk nog te verwijderen.

OVERIGE WAARNEMINGEN

Hoewel de excursie van de Herpetologische Studiegroep vooral bedoeld was om het gebied volledig te inventariseren op reptielen en amfibieën, werd door de aanwezige leden ook aandacht besteed aan andere diergroepen. In tabel III zijn de meest opmerkelijke waarnemingen samengebracht. Bij de zoogdieren vallen vooral Das (*Meles meles*) en Wild zwijn (*Sus scrofa*) op. Voor de Das maakt het gebied deel uit van één van de grotere kerngebieden in Nederland, de aangetroffen Wilde zijnen behoren tot een grote grensoverschrijdende populatie die op Nederlands grondgebied een hoge dichtheid heeft in het Meinweggebied (JANSEN, 2000).

Opvallend bij de vogelwaarnemingen zijn de aangetroffen steltlopers. Het Blankwater lijkt in zijn huidige vorm voor de doortrek van een aantal soorten van belang te zijn als fourageer- en rustplaats. Te noemen in dit verband zijn de Watersnip (*Gallinago gallinago*), de Bosruiter (*Tringa glareola*), de Groenpootruiter (*Tringa nebularia*) en het Witgatje (*Tringa ochropus*). Enkele andere soorten zoals Scholekster (*Haematopus ostralegus*) en Kleine plevier (*Charadrius dubius*) hebben hoogstwaarschijnlijk in het gebied gebroed. Noemenswaardig is voor het overige de aanwezigheid van de Boomvalk (*Falco subbuteo*) die 's zomers boven het open water op libellen jaagt.

De aangetroffen vlinders zijn (vrij) algemeen. Bij deze groep valt eigenlijk alleen de Oranje luzernevlinder (*Colias croceus*) op, een soort die in de zomer van 2000 overigens op veel meer plekken in Limburg isesignaleerd. Waarschijnlijk heeft er dat jaar een behoorlijke invasie plaatsgevonden vanuit het zuiden. Bij de libellen is de Bruine glazenmaker (*Aeshna grandis*) en de Bruine winterjuffer (*Sympecma fusca*) vermeldenswaardig. Eerstgenoemde soort is in Midden-Limburg echt zeldzaam, in het noordelijk deel van onze

FIGUUR 5

De Roodwangschildpad moet beschouwd worden als een ongewenste exoot.

